

JORDAN RADICSKOV
A gyerek és a medvebocs

A történet, amit az alábbiakban elmondok, több évtizeddel ezelőtti emlék. Cséplés ideje volt. Gerlovo és Tuzluka környékén utazgattam. Minden faluban porba burkolózott, bömbölő cséplőgép fogadott, a porból asszonyok tűntek elő, tetőtől talpig fehér kendőben; dübörögtek a traktorok, nehézkesen pöfögtek a gőzgépek; a levegőben bukfenceztek a kék, villogtak a vasvillák fényes fogai; emlékszem a hatalmas szalmaboglyákra, úgy emelkedtek a szérűkön, akár az egyiptomi piramisok, csupán ahelyett, hogy az örök nyugalomba dermedt fáraók múmiáit őriznék, mezítlábas gyerekeknek adtak búvóhelyet. Időnként a gyerekek egészen a szalmapiramisok csúcsáról csuszantak le, úgy siklottak alá hanyatt-homlok, akár a jégpályán; útjuk közben még forgolódtak is, majd eltűntek a porfelhőben. A cséplőasszonyok meg egyre figyelték, és rakták a telhetetlen dob torkába a nehéz gabonakévéket. Emlékszem, az utakon búzával vagy szalmával megrakott szekerekkel találkoztam. Szanaszét szóródott a szalma. A nyári forgószelek felkapták, megforgatták és újra lehintették az utakra. Egy hét múlva portól megszurkúlva értem el Targoviste városát. Meglepődtem, hogy a városka főutcáján a kövezetet szalma helyettesíti. Szalma borította a következő város, Omurtag utcáit is. Ebben a városban sok lovas szekér járt; mindenfelől szekerek érkeztek, szalmával megpakolva. Fejembe vettem, hogy elmegyek egészen Varbica faluig, megnéznem Girej kán régi háremeit, mert mesélgették nekem, hogy ő egyike volt Dzsingisz kán utódainak. A vidék nyári képe, ahol csatangoltam, minden elmúló nappal egyre inkább egyhangúvá és szegényessé vált; a föld néhol dimbes-dombos, bár az utak festői módon kanyarogtak rajta és tűntek el váratlanul valamelyik kisebb emelkedő mögött. A távolban a Balkán hegység vibráló, rezgő, kékes sziluettje csábított a rekkenő nyári forróságban. A különböző útjelző táblák a Ticsa és Kotel felé vezető útra terelték figyelmemet. Nem tudnám megmondani, mi vonzott a két falu irányába, hogy végül is lemondjak Girej kán háremeiről (ha egyáltalán léteztek ilyen háremek), és egy kora reggel Omurtag városból elindultam a csábítóan kéklő hegyek felé.

Azokban az években Bulgária országútjai olyanok voltak, mintha jégeső verte volna szét őket. Minél jobban eltávolodott az ember a központoktól, annál rosszabbak lettek. Poros országutak voltak, összevissza vajták a záporok és a szekérek vasráfjai. Apró kavics borította az út poros gerincét, néhol a víz és a szelek elsodorták a port, hogy pusztán maradt a kavics; szétrágtá a járókelők bocs-

korait, vagy szikrákat hányt a lábasjóság patkóitól és a kerekék abroncsaitól; más helyen darabos salak borított mindent, és amint haladt az ember, valóságos porvihar kerekedett mögötte s hosszú uszályként követte, amíg el nem tűnt valamelyik kanyarban, vagy le nem ereszkedett egy mélyedésbe. Ne adj' Isten, hogy kocsikaraván, vagy teherautó haladjon rajta, mert akkor olyan porfelhő szállt fel, hogy az utas jó ideig eltűnt benne, de mikor a szélnek mégiscsak sikerült eloszlatnia a port, az utazó felismerhetetlen ábrázattal jelent meg az út közepén. A burkolatlan út szélén és az árokban pázsitfű nőtt; pelyhes, hamuszürke színű poszméhek tenyésztek benne. Itt-ott az útszélien néhány fácskát lehetett látni, az útor ültette, s rendszerint csenevész maradtak, magányosak, nehezen virultak az egyedülletben; nem megfelelő helyen álltak, és szomorúassá tették az út hangulatát.

Az út semmiben sem különbözött a régi idők többi országútjától, sőt mi több, régen elhagyottnak látszott, mert csupán az elején botlottam emberekbe. Valamennyien Omurtag irányába mentek vagy letértek a mezei ösvényekre. Egyiküket sem értem utol, és egyikük sem találkozott velem. A szalma fokozatosan ritkult az úton; már sehonnan sem hallatszott a cséplőgép zúgása vagy a gőzgépek hangos sivitása, hogy ilyen módon jelezzék, vízre van-e szükségük vagy szalmára. Csépléskor, ha a gőzgépek sípja egyszer felsívít, azt jelenti, hogy szalmát kíván. Ekkor az asszonyok embermagaságnyi szalmacsomót hánynak villáikkal a gép tüzes torkába, amikor pedig kétszer sípol, akkor a férfiak odaviszik a vízzel teli kannát, hogy megittassák a felhevült és verejtékező szörnyeteget. A gőzgépek voltak a falvak nyári sárkányai; a szalma felét felfalták a szérűkön, hogy hatalmas lendkerejükkel megmozgassák a remegő cséplőgépek minden szerkezetét és üvöltő dobját...

Minél feljebb emelkedett a nap az égen, annál inkább elnéptelenedett az út, de az egyik kanyarban öregemberrel találkoztam, tarisznyát vitt a vállán, vékony görbe botra támaszkodva. Kecskét vezetett maga után. Üdvözöltem, erre megeredt a nyelve; Omurtagba ment, eladni a kecskét. Faggattam az út felől; azt mondta, hogy még hosszú Kotelig, de ha nem állok meg gyakran pihenni, akkor estére sikerül odaérem. Kotelben, mondta, semmi se nő, igaz, a mi vidékünkön se, de ott aztán csakugyan semmi se nő, se nem vetnek, se nem aratnak, csupán erdők vannak, meg legelők a jószágnak. És víz... A kecskés öreg után többé senkivel sem találkoztam. A poros országút tovább kanyargott, mintha a legalkalmasabb módot keresné az erdő megközelítéséhez, és átkanyarogva rajta, végül eljusson a hűs Balkán hegységhez.

Az út szélén haladtam, lágy salak és csillagfű borította. A cipőm kényelmetlen lett, kemény és nehéz. Eleinte für-

gén lépkedtem; néha vissza-visszanéztem, hogy lássam, nem jön-e utánam ember vagy szekér. Amint elértem az erdőt, többé nem néztem hátra. Körülöttem minden egyre változatosabbá, festőibbé kezdett válni. Az út is mintha folyton könnyebb lenne, a levegő kellemesebb; minden oldalról alig észrevehető hűvösség lengedezett, és az árnyékos erdő mélyén megszólaltak a madarak. Játékos árnyékok táncoltak, néha úgy rémlett, hogy a bükkfák törzsei mögött erdei vadak futnak át magas páfrányokon.

Délig gyalogoltam anélkül, hogy megálltam volna valahol. Csak amikor a nap nagyon perzselt és már a hegyoldalon is érezhető lett a fullasztó hőség, kerestem pihenőhelyet. Az egyik kanyarnál tágas tisztás bukkant elő, csillogó víz kanyargott rajta keresztül. Kis forráskút állt ott. Látszott, hogy emberek és kocsik gyakran betérnek ide, mert a fű le volt taposva és mélyen belevágódtak a kerekek. Meglocsoltam magam a kút vizével, leültem egy kissé pihenni a fübe; várnom kellett egy darabig, mielőtt innék. Hoztam magammal hideg élelmet, haraptam valamit, és csak utána döntöttem úgy, hogy megkóstolom a forrásvizet. Iható volt és lágy. A kis kútból zajtalanul buzgott fel és teljes csöndben szelte át a tisztást, mintha lábujjhegyen járna. Mindenfelől nyugalom áradt.

Hanyatt feküdtem, az eget bámultam magam fölött, ahol báránnyelűk vonultak. Ennek az égi nyájnak nem volt pásztora, de nem szóródott szét, egyre csak ballagott, ha lassacskán is, egy és ugyanazon irányban. Elernyedve heverészttem; éreztem, hogyan szippantja ki a föld testemből a fáradtságot; szendergésbe merültem. Surrogás és szárnycsattogás riasztott fel szunyókálásomból.

A forrás felé fordultam, néhány madár jött vizet inni. Nem sokáig nézegethettem őket, mert arra lettem figyelmes, hogy a kotel Balkán irányában valami szürke folt mozog az úton, porba burkolózva. A porfelhő a kanyar végénél terjengett, ahol az út beleveszett az erdőbe. Nehéz volt rájönnöm, mi kavarja fel, és hosszú ideig fűrészkésztem feszült figyelemmel, kíváncsian. Néhány perc telt el, végül emberi alakot kezdtem felismerni. Az alak mögött homályos, otromba tömeg imbolygott. Amikor a porfelhő a forrás felé közeledett, egy kisgyerek és egy medvebocs bontakozott ki belőle. Lustán ereszkedett a por az út fölött, ők pedig letértek oldalra, majd nekivágtak a zöld tisztásnak, a forráskút felé.

Kreolbőrű, hat-hét év körüli fiúcska volt, portól szürkén, kopaszon és mezítláb. Szeme fekete, akár a szén, olyan ragyogó, hogy ha belenézett az ember, szinte csúszkált rajta a tekintete. A mackó egészen kicsi még, láncra kötve a nyakánál. Szintén porlepelt és szürke, akár kis gazdája, és kimerült a szomjúságtól. A forráshoz már futva érkeztek, a madarak meglenggették szárnyukat, elszálltak az erdőbe. A fiú vizet lötykölt magára, de amint megmos-

dott, még barnább lett, s vékonyka nyakán a csurgás fekete barázdákat szántott. A bocs is hosszan ivott, és amikor elhúzta a fejét a forrástól, láttam fekete és fényes orrocskában végződő pofáját... Úgy kimerült az úton, hogy szomját eloltva, lábait az ég felé fordította és elhemperegett a füben. Puha kis talpait megsebeztek az út hegyes kövei. A fiú is négykézlábra ereszkedett és ivott. Közben a kis állat folyton sóváran bámulta gazdáját. Az közelebb ment hozzá, gyöngéden megveregette fényes, fekete pofikáját, és leült mellé. Csak ekkor vettem észre, hogy az ő meztelen talpát is felsebeztek az út éles kavicsai.

Értetlenül kémleltem az utat, de a vibráló hőségén kívül semmi sem látszott. Vártam egy darabig, azt hittem, utánuk mások is felbukkannak, talán gyalog, talán szekérral. De hiába váraoztam és hegyeztem a fülem, se zajt, se kocsizörgést nem lehetett hallani. Arra gondoltam, vajon nem erdei látomás, különös álom-e az egész, vagy a vibráló hőség szüleménye. De teljesen elevenen és valóságosan pihentek a forrás túlsó oldalán. Megkérdeztem, magukban vannak-e, nem követi-e őket még valaki. Felnevetett, megrázta poros fejét, és azt mondta, csak maguk vannak. Leültem melléjük; a mackó könyörgőn nézett rám, mintha arra kérne, semmi rosszat ne tegyek vele. Kis gazdája nyugtatóan veregette meg a fejét, a bocs pedig nyalogatni kezdte a kezét. Halkan csörrent a lánc.

Érdeklődtem, honnan jönnek, hová mennek, nem félnek-e teljesen egyedül mászkálni a hegyekben? Kiderült, hogy a Kotel környéki falvakból jönnek, ahol a mackót még tavasszal fogták a rokonok a Balkán hegységben, egy medvebarlangban; vártak egy keveset, amíg felcseperedik, hogy egyedül is tudjon járni, és most övele küldik el ismerőseikhez, akik medveidomítók, hogy megtanítsák táncolni Gerlovo és Tuzluka falvakban. Nem tudta, mitől kellene félniük. Nem szóltam neki aggodalmairól, csak annyit mondtam, hogy rájuk esteledhet az úton – még nagyon hosszú utat kell megtenni, amíg elérkeznek valamelyik faluig. (Azokra a falvakra gondoltam, ahol zúgnak a cséplőgépek és sivítanak a verejtékező gőzmasinák). A gyerek azt felelte, nem nagy baj, ha rájuk esteledik, mert most volt telihold és mindent lehet látni. Eleinte gyorsabban haladtak, de az úton a mackó felsebezte a talpát, meg a hőség is nagyon kifárasztotta, nem szereti a forróságot. Ha ott maradt volna az erdőben élni, most heverészne valahol a sűrű árnyékban a hűvösön, és nem gyötrődne a naptól izzó, poros országúton.

Nem tudtam, sajnáljam-e a kis mackót vagy sem. Ha a hegyen marad, együtt élhetne a többi boccsal, ugyanolyan vadon, és félne az embertől. De most a kreolbőrű, fényes fekete szemű kisfiú személyében barátira talált, vele együtt megláthatja a világot; fokozatosan megszelídül, beidomítják, és élete hátralévő részét emberek között tölti,

hórót táncol tambura- vagy hegedűkíséret mellett, és amíg járja, az egész falu összefut megnézni, hogyan járja a medve a táncot, aztán hosszú évekig beszélnek még róla. Sőt, mit több, azt hiszem, bárki, aki látta egyszer, hogyan járja a medve a falu közepén, egész életében emlékszik erre a képre. Gyermekkorunkban legalább egyszer mindenki látott hórót táncoló medvét, két lábra egyenesedve, mellette a kreolbőrű idomító húzza a vonót a hegedűn, és fújja a monoton dalt rekedtes hangján... Hát erre gondoltam, amíg néztem a könyörgő szemű mackót.

Elüldögéltek a forrás mellett; újból vizet ittak, aztán a gyerek elköszönt, láncánál fogva vezetni kezdte maga után a bocsot. Meztelen talpa is olyan barna volt, hogy majdnem egyformának tűnt a kis állat sötét színű talpával. Gyorsan kiértek az országútra, és hamarosan porfelhő kavargott utánuk; én csak álltam és néztem, amint lassan távolodnak és eltűnnek a porban. Hosszú út állt előttük, fohászkodtam magamban, hogy sikerüljön még napszállta előtt megérkezniük a medveidomítók falujába.

Csodálkoztam, milyen merészség a szülőktől és a rokonoktól, hogy engedik egyedül elindulni a mackóval Gerlovo és Tuzluka felé, keresztül a hegyeken, ahol hajnaltól napnyugtáig kell gyalogolnia. Még iskolába se jár – nem érte el a korhatárt –, és lám, szülei és rokonai úgy vélték, ha az iskolához nem elegendők is az évei, ahhoz elegendők, hogy elküldjék a poros országúton, egy kis szürke medvebocsot kísérve. Senkinek sem jutott eszébe, hogy rátámadhat egy veszett kutya, egy megriadt ló legázolhatja, kígyó keresztelheti az útját és megmarhatja meztelen lábát, és végül, hogy gonosz emberrel is találkozhat, aki útközben leütheti, hogy elvegye tőle a mackót!

Furcsa emberek élnek néha félreeső településeinken és falvainkban!

Miután a gyerek és a bocs elballagtak, én is nekivágtam az elhagyott poros útnak Kotel felé. Néhányszor hátrafordultam és láttam, hogy egyre távolodnak, végül teljesen eltűntek, mert az út kanyarodott és beleveszett a zöldellő erdőbe.

Egyszerre igen magányosnak éreztem magam, és sajnáltam, hogy nem fordultam vissza velük. Kotel város

felé az út is elvesztette festői szépségét, a nap hátralevő részét szinte mechanikusan gyalogoltam át, nem is emlékszem, mi mellett haladtam el, csak arra, hogy alkonyodott, és sötétben értem be egy Isten háta mögötti településre. Csak itt-ott villogott némi fény. Ha nem lett volna névtábla az út szélén, tájékoztatni az utazót, hogy ez Kotel városa; minden valószínűség szerint áthaladtam volna rajta, ezen a semmiről fel nem ismerhető házson a nyári estében, és Isten tudja, még mennyit kóboroltam volna a koteli Balkánban. Hát így történt!...

Több évtized telt el azóta, hogy találkoztam a hegyekben a gyerekekkel és a boccsal. Amikor csak visszaemlékszem erre a találkozásra, mindig különös érzés fog el és folyton arra gondolok, hogy bár sötétben, de én még ugyanazon az estén megérkeztem Kotelbe, ám ők talán még mindig ott bolyonganak Gerlovo és Tuzluka vidékén anélkül, hogy bárhová megérkeztek volna. A zúgó cséplőgépek és a tűzokádó, izzadó gőzgépek régóta eltűntek a falvakból, másféle gépek dübörögnek és zúgnak már bennük, de ők ketten mindegyre mennek és mennek, és halkán csörög közöttük a lánc. Az évek múlásával kezdtem ráébredni, miért fog el néha a magányosság érzése. Mikor lelkembe fészkel magát ez a nyomasztó hangulat, világosan és plasztikusan érzem, hogy egész utamon, vagyis – életemen át, nem volt saját kis medvém, hogy kövesse lábnyomaimat. Nem irigylem a fiút a koteli Balkánból, ellenkezőleg, örülök neki, hogy kiskorában, még mielőtt iskolába ment volna, hogy megtanulja az ábécét és az egyszeregyet, már egy kis medvét vihetett magával...

Én lassan, évről-évre megérkeztem valahová, ám tudatom mélyén a gyerek és a kis szürke bocs egyre folytatja útját. Hol eltűnnek valamelyik kanyarban, hol felbukkannak, de mindegyre utaznak. Néha annyira rabul ejt a gondolat, hogy megkérdem magamban, Gerlovo és Tuzluka helyett vajon nem felém közelednek-e folyton? Tulajdonképpen nem is ez, hanem az a fontos, hogy együtt vándorolnak.

Király Zoltán fordítása

Jordan Radickov (1929–2003) a XX. század második felében a bolgár kispróza: az esszé, az elbeszélés, a novella, valamint a humoros, szatirikus, olykor groteszk elemekkel tarkított színmű egyik legjelesebb, külföldön is legismertebb alkotója.

Az 1960-as évektől egyre sűrűbben jelennek meg elbeszéléskötetei: *Kérges kezek* (1961), *Felfordult ég* (1962), *Forró dél* (1965), *Veszett hangulat* (1965), *Sötét udvarok* (1966), *Vízöntő* (1967), *Puskaporos ábécé* (1969), *Kecskeszakáll* (1970), *Sziklarajzok* (1970), *Polyva és mag* (1972), *Parittyá* (regény, 1972), *Kis haza* (1974), *Emlékek a lóról* (1975), *Mindenki és senki* (1975), ezenkívül riportkönyvek és színművek.

Laptudósítóként bejárta hazáját, gyakran utazgatott külföldön is.

Gazdag tapasztalatait, élményeit írásaiban később kamatosztól hasznosította. Európa sok országában kiadták műveit. Színművei, a *Zürzavar* (1967), *Január* (1974), *Lazarica* (1978) és a *Repülési kísérlet* (1979), szintén nagy népszerűségnek örvendtek, több ország színpadain játszották. A *Zürzavar* és a *Repülési kísérlet* című darabjait magyar színpadokon is láthatta a közönség.

Magyarul megjelent művei: *Kecskeszakáll* (elbeszélések, Karig Sára ford., Európa, 1969), *Mi, verebeskék* (gyerekregény, Király Zoltán ford., Móra, 1979), *Zürzavar + Január* (két dráma, Juhász Péter ford., Európa, 1977), *Repülési kísérlet + Lazarica* (két dráma, Csíkhelyi Lenke ford., Európa, 1984).